

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

SHARQ MASH'ALI

Jurnal veb sayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/ot>

ROJA AL SONIY IJODIDA AYOLLAR MAVZUSI

Xilola Yuldasheva*O'qituvchi, f.f.n. v.b. dotsent.**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: tizimli yondashuv, atamalarning maxsus tizimi, qurilish sohasi, tashkiliy qoidalar.

Annotatsiya: Maqola saudiyalik yozuvchi ayol Roja Assoniyning ijodida ayollar mavzusiga bag'ishlanadi. Uning asarlarida ayollarning jamiyatdagi mavqei, ularning shaxsiy va ijtimoiy hayotidagi muammolar, shuningdek, ayollarning o'z-o'zini anglashi va o'zligini topishi kabi mavzular ko'tarilgan asarlar tahlil qilngan. Roja As-Soniy o'z asarlarida ayollarning turli qatlamlaridan va turli yosh guruhlaridan bo'lgan personajlari orqali, ularning ichki dunyosini, orzu-umidlarini, muammo va qiyinchiliklarini qanday tasvirlagani, ayollarning o'z hayotlari ustida xokimlikni qo'liga olish jarayonlarini, jamiyatdagi gender stereotiplariga qarshi kurashishlarini va o'zlikni ifoda etish yo'llarini yoritadi. Shuningdek, maqolada Roja As-Soniyning ijodi ayollarning o'ziga xosligini, kuch va zaifliklarini aks ettiruvchi, ularning jamiyatdagi o'rnini qayta ko'rib chiqishga undovchi asarlari tahlil qilingan.

WOMEN'S THEME IN RAJA AL SANI'S WORK

Hilola Yuldasheva*Teacher, Candidate of Philosophy, Acting Associate Professor.**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Identity in Saudi literature, women writers, Riyadh girls, equality

Abstract: The article is devoted to the topic of women in the work of Saudi writer Raja Al Sani. Her works analyze topics such as the position of women in society, the problems of their personal and social life, as well as self-awareness and the acquisition of identity by women. The article examines how Raja Al Sani, through her characters from

different walks of life and different age groups, portrays her inner world, her dreams, problems and difficulties, sheds light on the processes by which women take power over their lives, how they struggle with gender stereotypes in society and how they they express their identity. The article also analyzes the work of Raj Al Sani, reflecting the identity, strength and vulnerability of women, prompting them to reconsider their place in society.

ЖЕНСКАЯ ТЕМА В ТВОРЧЕСТВЕ РОДЖИ АЛЬ-САНИ

Хилолу Юлдашеву

Преподаватель, к.ф.н. и.о. доцента.

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:

Идентичность в саудовской литературе, женщины-писатели, девушки ЭрРияда, равенство.

Аннотация:

Статья посвящена теме женщин в творчестве Саудовской писательницы Ража Аль Сани. В ее работах анализируются такие темы, как положение женщин в обществе, проблемы их личной и социальной жизни, а также самосознание и обретение женщинами идентичности. В статье рассматривается то, как, Ража Аль Сани через своих персонажей из разных слоев общества и разных возрастных групп, изображает свой внутренний мир, свои мечты, проблемы и трудности, проливает свет на процессы, с помощью которых женщины берут власть над своей жизнью, как они борются с гендерными стереотипами в обществе и как они выражают свою идентичность. Также в статье анализируется творчество Ража Аль Сани, отражающее самобытность, силу и уязвимость женщин, побуждающее пересмотреть свое место в обществе.

KIRISH

Har bir madaniyatda ayolga erkakdan pastroqda turadigan va unga batamom qaram bo'lgan shaxs sifatida qaralgan. Hamma jamiyatda ayolga ma'lum bir vazifalar — bola tug'ish va uy ishlarini bajarish vazifalari — topshirilgan. Erkak, o'z navbatida, oilani moddiy jihatdan ta'minlashi kerak bo'lgan va yagona boquvchi hisoblangan. Ammo asta-sekin demokratik davlatlar paydo bo'lishi va rivojlanishi bilan ayollarning mavqei keskin o'zgarib, jamiyat hayotida muhimroq vazifalarni bajara boshlagan. Bundan tashqari, ayollar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan feministik harakatlar va boshqa jamoat tashkilotlarining paydo bo'lishi davlatlarni o'z siyosatini qayta ko'rib chiqishga va ularni himoya qilish masalasi bilan shug'ullanishga majbur qildi. Afsuski, erkak va ayollarning mavqeini tenglashtirish jarayoni keng tus olmadi, balki bunga kamchilik davlatlarda erishildi. Xotin-qizlarga nisbatan nazoratsiz zo'ravonlik, ularning iqtisodiy va siyosiy huquqlarini cheklash va boshqa salbiy holatlar hali ham mavjud. Natijada hozirgi jamiyatda ayollarning mavqei va roli muammosi global tus oldi. Sharqda, qolaversa boshqa joylarda ham ayollarga bo'lgan bunday munosabat ko'p asrlik an'ana va urf-odatlar bilan mustahkamlangan. U xalq og'zaki ijodida, maqol va matallarda, turli obrazli

iboralarida o'z aksini topgan. Ayni vatqda, ayollar haqida ko'p gapirilgani ularning jamiyatdagi roli ulkanligidan dalolat beradi.

Aytish joizki, arablar ayollarning jamiyatdagi roli va o'rniga katta e'tibor berganlar. Bu mavzu tarixiy tajriba, an'ana va urf-odatlar, diniy qarashlarda o'z aksini topgan. Agar ular arablar va umuman musulmonlar hayoti va ongining hamda mentalitetining asosida yotmaganida, shuningdek, axloqiy qarashlar majmui sifatida qabul qilinmaganida va jamiyat a'zolarida tarbiyalanmaganida, bunday g'oyalar asrlar davomida o'zgarmay kelishi dargumon edi. Zero, arab yozuvchilarining asarlaridagi oddiy ayollar obrazlarida milliy identiklik, an'ana va urf-odatlar aks etgan bo'lib, ularning kundalik ongda o'zni va rolini ifodalaydi. Odatda arab adabiyotida patriarxal model hukmronlik qilgan, yozuvchi ayollar esa juda kam uchragan. Ammo XX asrda feministik mavzularni ko'targan ayol mualliflar paydo bo'ldi. Masalan: misrlik Naval as-Saadaviy ("Nol nuqta yonidagi ayol", "Qaynash nuqtasidagi ayol" romanlarida), G'ada al-Sammon ("Men Shahrizodani o'ldirdim" (1982), "Bayrut kechalari" (2003), "Men senga bir voqeani aytib beraman" (1992) romanlarida), jazoirlik Assiya Jabbor ("Bezovta quchoq" va boshqa romanlarda) ayol go'zalligi va o'ziga xosligi haqida, ayollarga nisbatan qo'llanayotgan zulm haqida yozganlar.

Saudiyalik yozuvchi ayol Roja As- Saniy 2010-yilda chop etilgan "Ar-Riyod qizlari" romanida ayollarning ahvolini keskin tanqid qilingani uchun janjalga sabab bo'ldi. Unda ayollarga oid dolzarb mavzu — "sharqona" feminizm masalasiga to'xtalib o'tilgan. Muallif ayollarning erkaklar bilan teng huquqli emasligi, jamiyatda mavqei pastligi, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olmasligi, erkaklarga moliyaviy jihatdan qaramligi kabi muammolarni ochiq-oshkora ko'tardi. Adiba 50 ta elektron xatda to'rt nafar dugonasining ko'rgan-kechirganlarini oddiy va tushunarli tilda tasvirlaydi. Ushbu oddiy syujetlarda hozirgi musulmon jamiyatlarining hayoti va urf-odatlari aks ettirilgan, sharq identikligi va arab oilalarining turmush qonunlari fosh qilingan. Roma Saudiya Arabistoni ayollarining ahvoli masalasi dadil ko'tarilgani sababli katta shov-shuv va tanqidlarga sabab bo'ldi. Syujet markaziga Saudiya jamiyatining qat'iy patriarxal asoslari doirasida shaxsiy baxti va erkini topishga harakat qilayotgan Ar-riyodlik to'rt qizning kechmishlari qo'yilgan. Muallif qizlarning majburlab turmushga berilishi, ayollarning avtomobil haydashi taqiqlangani, paranji kiyishning majburiyligi, gender tengsizligi va zo'ravonlik masalalarini keskin ko'targan.

Roman qahramonlari Hamro al-Kasmanjiy, Lamis Jiddaviy, Mishel al-Abdulahmon hamda Sadim al-Xoraimli o'qimishli qizlar bo'lib, dunyoni zabt etishga intiladilar. Ar-Riyoddagi o'rta maktabda birgalikda o'qigan bu qizlar o'qishni tugatgach hayotda turli yo'llarni tanlashadi. Hamroni erga berishadi, Lamis tibbiyot kollejiga o'qishga kiradi, Mishel jurnalistikani o'rganadi, Sadim menejer bo'lishni xohlaydi. Bu qizlardagi umumiy jihat ularning yoshi, dugona ekanliklari va baxtli bo'lishni istashlaridir, qolgan barcha jihatlari bilan ular bir-birlaridan mutlaqo farq qilishadi. Qahramonlarning o'ziga xos jihatlari ta'kidlash uchun muallif ularga atayin jarangdor familiya va ismlar beradi. Hozirjavob Lamis "moslashuvchan", nozik hijoziy shevaga ega bo'lib, mamlakatning g'arbiy darvozasi bo'lgan va ko'plab xorijliklar yashaydigan Jidda port shahridan kelgan. Uning ajdodlari Misrda yashagan. "Oy yuzli" Xamroning ajdodlari Nej viloyatidagi al-Qosim shaharchasidan kelishgan. "Tumanli" Sadimning ota-onasi Ar-Riyod yaqinidagi qo'rg'ondan. Mishel Abdulrahmonning oilasi esa har qanday islom davlatidan bo'lishi mumkin. Shuning uchun, nasli noma'lum Mishel va "zodagon" Faysal al-Batranning nikohi oldindan muvaffaqiyatsizlikka mahkum edi. Xamroning "qaysar" Rashid at-Tanbal bilan oilaviy hayoti esa eri xotinining rejalashtirilmagan homiladorligidan xabar topgach ajrashish bilan yakunlandi. Sadimning "molparast" Valida ash-Shariy bilan unashtirilishi yaxshilik bilan tugashi mumkin emasdi. Shunday qilib, muallif Saudiya Arabistoni Podshohligida insonga kelib chiqishiga qarab baho berilishini ta'kidlaydi. "Saudiya Arabistonining jamiyati mevali kokteylga o'xshaydi — katta zarurat bo'lmasa, turli sinflar vakillari bir-birlari bilan aloqa qilishmaydi"¹.

¹رجاء الصانع، نبات الرياض، دار الساقى في بيروت 2021م، 50 ص

Roman konservativ doiralarning qattiq tanqidiga sabab bo'ldi, ular muallifni Saudiya Arabistoniga tuhmat qilishda va g'arb qadriyatlarini targ'ib qilishda aybladilar. Biroq, liberallashtirish tarafdorlari orasida kitob himoyachilari ham bor edi.

2005-yilda Raja Alsaniy o'zining "Ar-Riyod qizlari" romanini o'z vatanida nashr ettirishga urinib ko'rdi, biroq uddalay olmadi. Saudiya senzurasini arab ayolining tanlov erkinligi haqidagi kitobning paydo bo'lishini salbiy qarshi oldi. Ana shunda muallif o'z romanining boblarini Yahoo portalida chiqara boshladi, bu ish muvaffaqiyatga olib keldi va kitob liberal Livanda, so'ngra Yevropa va Amerikada nashr etildi. 2009-yilda esa roman Dublin adabiy mukofoti (Dublin Literary Award)ga nomzod bo'ldi.

Roja Alsaniy romandagi to'rt qahramon orqali bugungi saudiyalik ayollar duch kelayotgan ko'plab hayotiy muammolarni ko'tarishga muvaffaq bo'ldi va bu muammolarni har tomonlama yoritishga harakat qildi. Ta'kidlash lozimki, arab-musulmon milliy identikligiga xos ota-onasining tanlovi bo'yicha nikohlanish, ish yoki oila, hayot yo'lini, turmush o'rtog'ini, kiyim-kechagini, yurish-turishini tanlash kabi muammolarga faqat Yaqin Sharq aholisi emas, balki butun dunyodagi aksariyat muslima ayollar ham duch kelmoqda. Roman qahramonlari bo'lgan qizlar ko'p sinovlarni, umidsizliklarni va yo'qotishlarni boshidan kechirib, faqat sevgi asosiga qurilgan nikoh baxtli bo'lishi mumkin, ayol o'z kasbini, bo'lajak erini, nima kiyishni va o'zini qanday tutishni tanlash huquqiga ega, degan xulosaga kelishadi. Ya'ni Yevropa va Amerikaning feministik shiorlari Saudiya Arabistoniga ham yetib bordi.

Roja Alsaniy bilan bir qatorda uning vatandoshi Xani Naqshabandiy ham o'zining "Arab ayolining iqrori" romanida saudiyalik ayollarning ojiz ahvolini tasvirlab, saudiyalik erkaklarning nojoiz xatti-harakatlarini fosh qilgan. "Dubayda o'tgan bir tun" nomli boshqa bir romanida esa yozuvchi o'z uyini jasorat bilan tark etgan, chet elda ishlashni tanlagan va baxtini o'sha yerda topgan yosh arab ayolining o'sish bosqichlarini tasvirlagan.

Roja As-Saniy Xani Naqshabandiyga ergashib, roman sahifalarida o'zgarishlardan qo'rqadigan o'ta rasmiyatchi arab jamiyatining manzarasini chizadi. Saudiya maqolida shunday deyilgan: "Arab qizining chodiri va qabridan boshqa narsasi yo'q"². Sharq erkagining hokimiyati esa cheksiz. U uylanish yoki ajralish, bir yoki bir nechta ayolni xotinlikka olish, qatl etish yoki kechirish huquqiga ega. Shunday qilib, ayolning shaxsiyati yo'qolib bormoqda. Mishel mardona tarzda shunday deydi: Saudiya jamiyatining tuzilishi "ikkiyuzlamachilik va ziddiyatlarga to'la; oxirgi chora — yo mavjud qoidalarga bo'ysunib, taqdirga tan berish, yoki chet mamlakatga ko'chib ketib, erkin yashash"³.

Biroq, Roja As-Saniy romanining qahramonlari bu holatga chidashni xohlamaydilar. Ular sharq ayollarining dadil orzularini ifoda etib, quyidagilarga intiladilar:

- chodir, niqob va hijobni yechish, yuzlarini ochish;
- mashina haydash imkoniga ega bo'lish;
- mehnat qilish, ish haqi olish hamda o'zi va oilasini boqish huquqiga ega bo'lish;
- otasi yoki erining maxsus ruxsatisiz sayohat qilish imkoniga ega bo'lish.

Arab ayollari bunday dadil g'oyalarini qizlar davralarida bildirish bilan cheklanmay, ularni hayotga joriy etadilar. Shunday qilib, muallif roman sahifalari orqali Saudiya jamiyatini isloh qilishdek qiyin vazifani zimmasiga oladi. Yozuvchi o'z romanida saudiyalik ayollarning otalari tomonidan e'tiborsiz qolishi, akalari tomonidan tahqirlanishi, erlari tomonidan haqoratlanishi kabi muammolarni ko'rsatib o'tgan. Ajralish esa — zaif jins vakillari uchun moddiy va ma'naviy jarohat. Saudiya Arabistonida hamon jamoat joylarida (maktablar, muzeylar, masjidlarda) jinslarni ajratish amal qiladi. Misol uchun, qizlarga faqat ayol o'qituvchilar dars berishi mumkin. Roman qahramoni Mishel eng erkin dugonasining so'zlari orqali saudiyalik erkaklarga o'z hukmini shunday e'lon qiladi: "Ular g'ayratsiz va zaif. Ular eskirgan urf-odat va qadimiy an'analarning quli... Ular oilalar qo'lidagi malay"⁴.

² الغزالي محمد «حقيقة القومية العربية وأسطورة البعث العربي». القاهرة: دار نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع. 1998م. ص31.

³ رجاء الصانع، بنات الرياض، دار الساقى في بيروت 2021م، ص33.

⁴ رجاء الصانع، بنات الرياض، دار الساقى في بيروت 2021م، ص12.

Ammo shuni ta'kidlash kerakki, Saudiya jamiyatining ilg'or qismi bir joyda qotib qolmagan. Roja As-Saniy o'z qahramonlari timsolida Saudiya Arabistonining ayollari — taqdirga tan berish tamg'asi bosilgan "qora libosdagi ayollar", degan qolipni buzadi. Kitobning muqaddimasida muallif kitobxonlarga maslahat beradi: birinchidan, o'z tanlovingizni o'zingiz qiling; ikkinchidan, qo'rquvlaringizni yenging va o'tmish sharpalarini bartaraf eting, uchinchidan, erkinlikdan qo'rqmang va kelajak taqdiringizga dadil yuzlaning⁵.

O'z yurtida qoralanishini bilsa-da, har holda hamyurtlarining diliga kirib borishga uringan yosh adibaning jasorati insonni hayratga soladi. Roja As-Saniyning kitobi an'anaga qarshi chiqdi. "Ar-Riyod qizlari" romanining muallifi kitob sahifalarida Saudiya jamiyati haqidagi afsonalarni tarqatib yubordi, Arab Sharqidan maxfiylik pardasini olib tashladi, arablar qattiq sir tutadigan oila binosining eshiklarini sal ochdi. Muallif to'rt nafar yosh juvon taqdiri misolida Saudiya jamiyatini milliy identifikatsiyasini va bu jamiyat modernizatsiya qilinishi zarurligini kursatib berdi. Alsaniyning aytishicha, Saudiya jamiyati dunyoga ochilishi, patriarxal qarashlar soyasidan chiqib, taraqqiyotga yuz tutishi kerak.

So'nggi yillarda Saudiya Arabistoni Podshohligining hukumati mamlakatni modernizatsiya qilish uchun nafaqat infratuzilmani g'arb namunasi bo'yicha yangilash, balki fuqarolarni liberallashtirishni ham o'z ichiga olgan ulkan loyihani amalga oshirmoqda. Qirollik taxti vorisi valiahd shahzoda Muhammad ibn Salmon al-Saud o'z hamfikrlari jamoasi bilan birgalikda murosasizlikdan xoli bag'rikeng islom diniga qaytishga chaqiruvchi "Vision 2030" (Nigoh 2030) nomli dasturini ishlab chiqdi. Shubhasiz, Raja Alsaniy o'zining shov-shuvli kitobi bilan jamoatchilik noroziligiga sabab bo'lib, hukumatni ushbu loyihani amalga oshirishga undagan. G'arb kitobxonlari nafaqat internetdan foydalanadigan va chet tillarida so'zlashadigan, balki Yevropa va Amerika davlatlari bilan qo'shma loyihalar yaratayotgan yangi avlod arab ayollarining hayoti haqida qiziq ma'lumotlar olmoqda. Zero, Roja As-Saniyning romani tufayli Sharq va G'arb madaniyatlari o'rtasidagi muloqot davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мухаммад Қутб. Ислам ва-ал-маръа. Шабухат хавла-л-ислам. Қоҳира, 1954. — 103-104-б.
2. Шарқ халқлари адабиёти тарихи 2. Араб адабиёти. Тошкент давлат шарқшунослик институти, 2016 йил. 308 бет.
3. رجاء الصانع، بنات الرياض، دار الساقى في بيروت 2021م، 3 ص.
4. الغزالي محمد «حقيقة القومية العربية وأسطورة البعث العربي». القاهرة: دار نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع. 1998م. 31ص.

⁵ رجاء الصانع، بنات الرياض، دار الساقى في بيروت 2021م، 3ص.